

دانشگاه علوم پزشکی تهران
دانشکده پرستاری و مامایی

رساله دکتری بهداشت باروری

"عنوان رساله"

عوامل خطر ساز و محافظت کننده مرتبط با رفتارهای پرخطر نوجوانان:

یک مطالعه ترکیبی

استاد راهنما: دکتر اعظم بحیرایی

اساتید مشاور: دکتر محمد علی چراغی - دکتر عباس عبادی

مشاور آمار: دکتر عباس رحیمی فروشانی

دانشجو: فرزانه سلطانی

شهریور ماه ۱۳۹۳

چکیده

زمینه: رفتارهای پرخطر علل مهم مورثالیتی و موربیدیتی نوجوانان در سراسر جهان محسوب می گردند. برای طراحی و اجرای مداخلات پیشگیرانه موثر بایستی عوامل خطرناک و محافظت کننده مرتبط با رفتارهای پرخطر نوجوانان شناسایی شده و سپس مداخلات هدفمند با هدف قرار دادن پیشگویی کننده های مشکلات رفتاری برنامه ریزی گردند. هدف مطالعه حاضر تعیین عوامل خطرناک و محافظت کننده مرتبط با رفتارهای پرخطر نوجوانان بوده است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر یک مطالعه ترکیبی متوالی توضیحی از نوع توضیحی پیگیرانه است که ابتدا شامل جمع آوری و آنالیز داده های کمی و سپس استفاده از نتایج مرحله کمی برای جمع آوری و آنالیز داده های کیفی می باشد. مرحله اول یک مطالعه کمی از نوع مقطعی مبتنی بر جمعیت بوده است که با هدف تعیین ارتباط ۳۳ عامل (شامل ۲۰ عامل خطرناک و ۱۳ عامل محافظت کننده) در چهار دامنه فرد و همسالان، خانواده، مدرسه و جامعه با ۱۰ رفتار پرخطر نوجوانان انجام شد. نمونه های مورد مطالعه ۸۷۰ نوجوان ۱۵-۱۸ ساله ساکن تهران (۴۳۰ پسر و ۴۳۶ دختر) و روش جمع آوری داده ها خوشه ای چند مرحله ای بوده است. پرسشنامه (CTC- Communities That Care Youth Survey (YS) پس از بررسی و تایید روایی و پایایی، برای جمع آوری داده ها مورد استفاده قرار گرفت. آنالیزهای رگرسیون دو و چند متغیره با کنترل متغیرهای جمعیتی-اجتماعی در کل نمونه ها و نیز به تفکیک جنسیت، با استفاده از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۹ انجام شد. پس از اتمام آنالیز داده های کمی و مشخص شدن یافته نیازمند توضیح، پروتکل مرحله کیفی طراحی گردید. بر این اساس مرحله کیفی مطالعه با هدف تبیین درک دختران نوجوان از سیگار کشیدن و با رویکرد تحلیل محتوای قراردادی و نمونه گیری مبتنی بر هدف هدایت گردید. مشارکت کنندگان در این مرحله دختران نوجوان با تجربه مصرف سیگار بودند که در مرحله کمی مطالعه شرکت کرده و از نظر دارا بودن عامل خطرناک "تشویق برای انجام رفتارهای ضداجتماعی" در گروه پرخطر قرار داشتند. روش جمع آوری داده ها در این مرحله مصاحبه های نیمه ساختاریافته انفرادی با استفاده از سوالات باز بود. داده های کیفی پس از بررسی و تایید صحت و استحکام آنها با استفاده از روش تجزیه و تحلیل محتوای مورد آنالیز قرار گرفتند.

یافته ها: نتایج آنالیز داده های حاصل از مرحله کمی مطالعه نشان داد که تجربه مصرف سیگار شایع ترین رفتار پرخطر در بین نوجوانان بوده است (۲۰/۲ درصد). پسران فراوانی بیشتری از رفتارهای پرخطر شامل مصرف مواد، رفتارهای ضداجتماعی و روابط جنسی را در مقایسه با دختران گزارش کردند، اما بجز فراوانی رفتارهای ضداجتماعی که تفاوت معناداری بین دختران و پسران نشان داد ($P= ۰/۰۰۱$)، در سایر رفتارهای پرخطر تفاوت معناداری بین دو جنس مشاهده نشد. ۱۷ عامل خطر ساز و ۱۱ عامل محافظت کننده در رگرسیون لجستیک دو متغیره تمام یا تعدادی از رفتارهای پرخطر را پیشگویی کردند. در رگرسیون لجستیک چند متغیره سه عامل خطر ساز "دوستان مصرف کننده مواد"، "وجود مشکلات رفتاری در خانواده" و "در دسترس دانستن مواد در جامعه" و نیز سه عامل محافظت کننده "اعتماد بنفس"، "تشویق برای مشارکت در خانه" و "تشویق برای مشارکت در مدرسه" تمام رفتارهای پرخطر را پیشگویی کردند. در این میان عامل خطر ساز "تشویق برای انجام رفتارهای ضد اجتماعی" نه تنها بالاترین قدرت پیشگویی را در بین دختران به خود اختصاص داد [OR=۴/۸ (۱/۹-۱۱/۹)]، بلکه برای هیچیک از رفتارهای پرخطر پسران معنادار نبود. نتایج آنالیز داده ها در مرحله کیفی نیز که با هدف یافتن توضیحی برای یافته تامل برانگیز فوق انجام شد، منجر به استخراج سه درونمایه جلوه گری دو وجهی، جستجوی تفاوت های جنسیتی و مقابله شد که درک دختران نوجوان از سیگار کشیدن را تبیین نموده و به توضیح داده های کمی در این خصوص کمک نمود.

نتیجه گیری: مطالعه حاضر در پی فراهم آوردن شواهد پایه در زمینه عوامل خطر ساز و محافظت کننده مرتبط با رفتارهای پرخطر نوجوانان در سطوح فرد و همسالان، خانواده، مدرسه و جامعه به منظور کمک به طراحی مداخلات پیشگیرانه از طریق کاهش عوامل خطر ساز و افزایش عوامل محافظت کننده بوده است. در این راستا، از ۳۳ عامل خطر ساز و محافظت کننده، اکثریت آنها یعنی ۲۷ عامل با تمام یا تعدادی از رفتارهای پرخطر مرتبط بودند. سه عامل خطر ساز که هر یک متعلق به یکی از سطوح فرد و همسالان، خانواده و جامعه می باشند و نیز سه عامل محافظت کننده از سطوح فرد و همسالان، خانواده و مدرسه پیشگویی کننده تمامی رفتارهای پرخطر بوده و ارتباط سایر عوامل نیز بر حسب نوع رفتار و جنسیت افراد متفاوت بوده است. پژوهش حاضر با فراهم آوردن شواهد در مورد همراهی عوامل خطر ساز و محافظت کننده با رفتارهای پرخطر نوجوانان، به طراحی و اجرای موفق مداخلات پیشگیرانه جهت حفظ و ارتقای سلامت نوجوانان کمک خواهد کرد.

واژه های کلیدی: نوجوانان / رفتارهای پرخطر / عوامل خطر ساز و محافظت کننده

**Tehran University of Medical Sciences
School of Nursing and Midwifery**

**Risk & Protective Factors Related to Adolescents Risky
Behaviors: A Mixed Methods Study**

Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for
Ph.D. of Reproductive Health

By: Farzaneh Soltani
Supervisor: Azam Baheiraei

September. ۲۰۱۴

Abstract

Background: Risky behaviors are important factors in adolescents' morbidity and mortality worldwide. To develop and implement the effective interventions, the risk and protective factors associated with these behaviors must be identified and measured and then interventions, based on addressing predictors of adolescent problem behaviors may be planned. The aim of this study was determine of risk and protective factors related to adolescents risky behaviors.

Methods: This is a sequential explanatory Mixed Methods study which include collecting and analyzing quantitative and then qualitative data in two consecutive phases within one study. The quantitative research component was a cross-sectional population based study in which 170 Iranian adolescents (93 boys and 77 girls) aged 15-18 years old, filled out the adopted form of "Communities That Care Youth Survey". Risk and protective factors (including 20 risk and 13 protective factors) were entered in adjusted logistic regression analyses to predict 10 risky behaviors. The aim of the qualitative phase was "Explaining the perceptions and experiences of teen girls about smoking" which was conducted using conventional content analysis approach and purposeful sampling. Study participants consisted of 10 girl adolescent smokers taking part in the quantitative phase and, in terms of the risk factor "Reward for anti-social behaviors", they belonged to the high-risk group. Study data were collected through individual semi-structured interviews using open-ended questions.

Results: Data analysis in the quantitative phase of the study showed that, lifetime cigarette smoking was the most common risky behaviors among adolescents. Boys reported higher prevalence of substance use, antisocial behaviors and sexual relationship compared to girls, but there were no significant difference between

risky behaviors of them except of antisocial behaviors ($p = .001$). 17 risk factors and 11 protective factors predicted all of the risky behaviors in the bivariate logistic regression analysis. In the multivariate logistic regression analysis three risk factors including “Friends use of drugs”, “Family history of problem behaviors” and “Perceived availability of drugs” predicted all of ten risky behaviors as well as three protective factors including “Self-esteem”, “Family rewards for prosocial behaviors” and “School rewards for prosocial behaviors”. The highest Odds Ratio for girls was related to a risk factor named “Rewards for antisocial behaviors”, which was not significant among boys [OR=4.8 (1.9-11.9)]. Qualitative data analysis emerged three themes including Double-sided show-off, Efforts to reduce gender differences and Contrast. Findings of qualitative analysis revealed the girls perception about smoking and enriched the quantitative data results.

Conclusion: The present study has produced evidences about risk and protective factors related to adolescents risky behaviors and can help designing and implementing of preventive interventions for maintaining and promoting adolescents health.

Key Words: Adolescents/ Risky Behaviors/ Risk and Protective Factors